

NĚKOLIK POZNÁMEK K POJETÍ „ČESKÉ OTÁZKY“ U ERNESTA DENISE

Vladimír Šibrava

„Česká otázka“ a její teoretická reflexe představovala a dodnes představuje složitý teoretický komplex, ke kterému existuje značné množství literatury, vyjadřující se k jejím nejrůznějším aspektům. Z našich autorů, kteří se jí zabývali, namátkou připomínám K. H. Borovského, V. Černého, V. Effenbergra, Fr. Götze, V. Havla, K. Kosíka, F. V. Krejčího, J. Kroutvora, M. Kunderu, V. Macuru, T. G. Masaryka, Z. Nejedlého, Fr. Palackého, J. Patočku, F. Peroutku, R. Preisnera a F. X. Šaldu. Vyjádřil se k ní dokonce i takový solipsista a subjektivní idealista jakým byl Ladislav Klíma.¹ Ze zahraničních vědců, u nichž daná problematika přitáhla pozornost, lze jmenovat například L. Legera, R. B. Pynsenta s jeho Otázkami identity (Questions of Identity, Czech and Slovak Ideas of Nationality and Personality) a v neposlední řadě E. Denise.

Není v možnostech této kratičké studie rozebrat postoje všech jmenovaných a není to ani jejím cílem. Ostatně, takový rozbor lze nalézt jinde.² Již z výčtu jmen a pochopitelné odlišnosti koncepcí výše uvedených vyplývá, že „česká otázka“ byla pojímána různě a že existovaly a existují i různé názory na to, co to vlastně „česká otázka“ je. „Česká otázka“ je mnohvrstevnatá nejen významově a tematicky, ale i z hlediska svého vnitřního vývoje: *dějiny problému novodobého češství, odůvodňování a budování naší kulturní a civilizační identity jsou starší, a hlavně méně jednoznačné, než dějiny jejich jednotného pojmenování. „Česká otázka“ také nemá vždy stejné konotace, i když se třeba odvolává na stejné předchůdce.*³

Za nej přijatelnější způsob interpretace české otázky pokládám spolu s M. Havelkou a německým historikem E. Noltem její nazírání jako myšlení o dějinách.⁴

M. Havelka napsal: „těžko bychom asi v Evropě hledali jiný národ, který by věnoval tolik intelektuálního úsilí filosoficko-historickým úvahám o sobě samém, který by se po tak dlouhou dobu, vlastně už po sto padesát let, pokoušel o formulování nadnárodních a mimonárodních základů své národní existence a hledal hlubší odůvodnění svého bytí tak jako Češi. Novodobá česká národní identita, vzešlá z obrození a vypracovaná tak říkajíc *ex nihilo*, byla ještě hluboko do XIX. století pocíťována jako nesamozřejmá. Dokonce lze hovořit o „oslabené“ národní identitě, komplementární k faktické neúplnosti tehdejší české společnosti/.../ Česká kritická sebereflexe se tak sice s přestávkami, ale s podobnou naléhavostí, s podobným ohlasem, i s vnitřní ideovou spojitostí vrací od dob národního obrození až po naše dny.“⁵ Hovoří-li citovaný historik o kritické sebereflexi, nemá a nemůže mít na mysli jen sebereflexi v pozitivním slova smyslu, spočívající především v „apologetickém vymezení se“ „češství“ potažmo „slovanství“ vůči jinému, zpravidla německému živlu, ale rovněž pochybnosti o smyslu existence českého národa, o rozdílná „hodnotově-historická“ pojetí

jeho jednotlivých dějinných period, ať už jde třeba o husitství, pobělohorskou dobu, obrození či další v horizontálním i vertikálním slova smyslu.

Například o národním obrození, období, jež je pro V. Macuru typické svojí charakterologií, zdůrazňováním kladných vlastností Čechů a Slovanů v rámci nacionální a etnické ideologie⁶ a jehož „vlastenčící, hejslovanský charakter“ obhajuje přes veškeré výhrady J. Kaizl,⁷ Z. Beneš uvádí: „*Jak je obecně známo, nabízela se tu dvě možná řešení. První opíralo se v českých zemích o tradičně silné povědomí o slovanské sounáležitosti a bylo mocně podepřeno historiografickou koncepcí J. G. Herdera. Jejím východiskem byla všeslovanská idea, dominující v první polovině století a reprezentována dílem J. Kollára. Spíše než koncepcí byla mlhavou ideou, kterou politická realita odkázala do říše snů/.../ Východiskem druhého byla politická a kulturní realita, všudy přítomně se prezentující začleněním českého státu do habsburských držav, krystalizující a od čtyřicátých let jednoznačně se prosazující koncepce západní.*“⁸ Není neznámým faktem, že v této době, charakterizované emancipačním úsilím českého národa byl přední český historik Fr. Palacký „*tvůrcem či hlavním spolutvůrcem určité konkrétní ideje státu rakouského,*“⁹ přesto, že „*tento shluk zemí měl namnoze jen jedno společné – panovníka. Jednotlivé země prošly odlišným historickým vývojem, měly jinak organizovanou správu, dosáhly různé sociální, hospodářské a kulturní úrovně.*“¹⁰ I když je předmět zkoumání všech uvedených týž, každý z nich volí jinou metodu a následně dochází k jinému závěru.

Zatímco V. Macura hovoří o „vymezování se“ Čechů vůči jiným etnickým celkům (vyjma Slovanů) – jež dále z hlediska hodnotové osy nijak neanalyzuje, Z. Beneš vidí vedle „vymezování se“ i snahu o identifikaci se s „rakouským“ a J. Kaizl pragmaticky hodnotí pozitivní vliv „hejslovanění“ na utváření se národního vědomí. Paradoxem u austroslavisty Fr. Palackého je fakt, že se po dlouhou dobu zabýval husitstvím, v té době chápaném jako jeden z nejvýraznějších atributů národní identity.

Národní obrození je prvním obdobím, jehož typologií má smysl se v souvislosti s Denisovou koncepcí zabývat a je též prvním obdobím, kdy byly výrazněji artikulovány snahy o již zmíněnou národní sebeidentifikaci, zdůraznění vztahu Čechů a Slovanů k jiným národům a etnickým celkům. M. Hroch ve studii Jazykový program v Evropě: Jeho skladba a sociální předpoklady uvedl, že „*Národní hnutí je v českém historickém povědomí úzce spjato se zápasem o jazyk a kulturu,*“¹¹ a že „*každé poškození jazyka, omezení jeho rovnoprávnosti, bylo pocíťováno jako poškození národní existence vůbec*“¹² V daném historickém úseku – a nejen v něm – byla rozhodujícím faktorem relačnost, která se projevovala v rovině jazyka a v jazykovědě, nicméně přesahovala oblast „čistě jazykové sémantiky.“ „*Charakterologie českého a „slovanského“ národa byla jednou z nejdůležitějších složek obrozené ideologie. Relačnost jednotlivých atributů nutně vyprazdňovala faktický obsah jejich sepětí s přirozeným pojmem a tím současně prozrazovala vázanost daného ideologického kontextu nikoliv na obor faktu, ale na potřeby vlastní formální výstavby české národní ideologie jako celku, především pak vzhledem k nutnosti emancipovat se*

vůči kultuře německé.¹³ Tato relačnost, „vymezování se“ vykazovala v daném období tři základní rysy 1) apologetičnost 2) provázanost mezi „českým“ a „slovanským“ související s panslavismem, jenž však ztrácí na intenzitě už v průběhu třicátých let 3) podřazenost faktů ideologii. Projevuje se mimo jiné v nesprávných etymologických konstrukcích, jejichž účelem je vyzdvihnout kladné rysy českého a „slovanského“ národa. V. Macura poukazuje na tezi o slovanské bohyni Svobě, jež má souviset s atributem svobodomyšlný, vášnivým popíráním souvislosti mezi vlastním jménem Slovan a apelativem „otrok“ v řadě evropských jazyků (Sklave, Slaf, Schiavo, Esclave, Slave, etc.), na kterou upozorňuje řada autorů německých (Pölitz, Rotteck, Hacquet, Ludwig, Kreil, aj.)¹⁴. Charakteristiky typu „panský“, „vítězný“ u českých jazykovědců a historiků jsou v německé literatuře nahrazovány atributy typu „loupežný“, „divoký“, „vandalský“, „barbarský“, atribut „čistotní“, připisovaný Slovanům a u Kolára přerůstající až v mytologii bílé barvy jako slovanské barvy národní vyvracejí primitivní výtky na nedostatečnou péči o hygienu u Slovanů (Kreil, Rotteck).¹⁵ Slovanské jazyky jsou dle V. Macury hodnoceny výše než němčina, jsou jim přisuzovány vlastnosti jako logičnost, flektivnost, libozvučnost a zpěvnost. Na nejvyšším stupni hierarchie stojí slovanské jazyky jako celek, sanskrt a jazyky antické.¹⁶ „Hodnotová charakterologie“ není příznačná jen pro národní obrození, tedy máme – li národní obrození chápat jako historickou etapu striktně zakončenou v polovině minulého století, respektive roku 1848. Snaha o obhajobu „českého“ a „slovanského“ nemusela vždy nutně vycházet z českých a německých úst, zejména v situaci, kdy s námi jiné národy sdílely stejné zájmy, zejména ve vztahu k Německu. „Charakterologie“ též nebyla vlastní, jak by se dalo předpokládat, jen Čechům, Slovanům a vůbec „malým, utlačovaným národům“. V nepodepsaném článku Německá civilizace a slovanský východ jeho autor polemizuje se spiskem německého pastora L. V. Funkeho, jenž napsal: „*Německo jest moderní Řecko, Rakousko moderní Makedonie. Proto musí přijít čas, že z Rakouska nový Alexandr vyjde, aby německou silou a vzdělaností vydobyl východu, jako to učinil první Alexandr silou řeckou.*“¹⁷ L. V. Funke tedy přiřazuje „německé“ k „antickému“, podobně, jako to činili Češi u „českého“ a „slovanského“. E. Denis přijíždí studovat do Prahy až roku 1872¹⁸ a neměl by tedy být zasažen obrozeneckou rétorikou. Denisova snaha po objektivitě byla známá a v polemice s A. Novákem se jí neváhal úspěšně zastat J. Herben.¹⁹ Přesto Denis v publikaci Ústav pro studium slovanstva píše: „*Slované mají podivuhodné, půvabné a okouzující vlastnosti, mladické nadšení a zápal, třpytivou a svěží obraznost, sebedůvěru, již se netknou ani největší pohromy, vroucí duši a plamenné srdce. Chybí jim zkušenosti a dávají se ochotněji vésti citem, než rozumem, jenž je vlastně nahromaděnou zkušeností.*“²⁰ a „*Němci mají skvělé vlastnosti, jichž nikdo nepopře, jejich pikle byly by méně nebezpečny, kdyby jejich rozlícená chtivost nenabývala svého oprávnění do jisté míry úlisností jejich vůle a pro pevnost jejich předsevzetí. Tvrdí o sobě a věří, že jsou samojediní schopni uspořádat svět. Jistě, alespoň nic nedají na improvizaci, vnášejí metodu a soustavnost i do svého šílenství!*...“²¹, tedy vyjádřil se v „charakterologicko-obrozeneckém kódu“ v době, kdy národní obrození z historického hledi-

ska již dávno neexistovalo. Potřeba čtení aktuální situace pomocí obrozeneckého kódu však setrvávala dále a V. Macura ukazuje, že trvala ještě do doby nedávno minulé.²² E. Denis přebírá – stejně jako mnoho jiných – z obrozenecké ideologie především Macurou zdůrazňované negativní postoje vůči Němcům – což zde ovšem souvisí i s historickou zkušeností Francie – a odmítavý postoj k Maďarům. Ten se však u něj datuje dle P. Švorce až od 13. června 1873, kdy se při příležitosti slavnostního odhalení Jungmannova pomníku seznámil s místopředsedou Matice slovenské Viliamem Paulínou – Tóthem, od něhož se dověděl o vztahu Slováků a Uhrů. Překvapilo ho to, protože ve Francii panovala o Maďarech představa, že jsou národ rytířský, bojující za svobodu své vlasti a dehtaný despotickými Habsburky.²³ S obrozeneckou ideologií se E. Denis ztotožnil i v její horlivé obhajobě všeho českého a slovanského, nikdy však nepřijal za svou ideu panslavismu – byť mu to bylo vytýkáno a neztožňoval se ani s jejími pozdějšími „odvozeninami“ (neoslavismus, etc.). Denisův životopisec J. Vančura upozorňuje, že v listě nedatovaném, ale podle obsahu napsaném o Novém roce 1877, si Denis stěžuje Pinkasovi, „že ubohá kniha jeho (míněno dílo Hus a husitská válka – Huss et la guerre des hussites – V. Š.) je stíhána jako kacírská a panslavistická, což je velmi vážné obvinění, že ji musel přepracovat, předělávat, čímž se stala hodně nudnou.“²³ Denisovy výtky vůči panslavismu jsou nejvíce patrné z jeho hodnocení nejznámější české panslavistické apoteózy, Kollárovy Slávy dcery. V přednášce Budoucnost Ruska a Francie (L’Avenir de la Russie et de la France), napsané při příležitosti otevření francouzské výstavy v Moskvě dne 1. května 1891, jejíž autograf je uložen ve Státním ústředním archivu²⁵, Denis sice Kollára cituje, aniž by ho blíže komentoval,²⁶ v historickém spise Čechy po Bílé Hoře (La Bohême depuis la Montagne Blanche) však Kollárův panteon přísně odsuzoval a jeho hodnocení se dostalo do blízkosti soudu čelného odpůrce panslavistických ideálů, Václava Černého, z padesátých let tohoto století. Denis uvedl: „*Během svého pobytu v Jeně se Kollár zamiloval do dcery pastora, ne moc hezké, s příliš dlouhým krkem, nepříliš výraznými rysy a maličkýma očima skrývajícíma se pod tlustým obočím. Byla nevzdělaná, nedostalo se jí žádné kultivace duše ani rozumu.*“²⁷ a dále rozvedl souvislost mezi tímto vztahem a vznikem Kollárova „chef d’oeuvre“. Ptal se, jak je možné, aby stačilo, že se Frederičin otec zabýval archeologií, a snad vlastnil ve své knihovně několik starých gramatik, aby Kollár zcela vážně spatřoval slovanskou Beatrici v německé husičce.²⁸ Poukázal na primitivní formu díla, na fakt, že se tvůrce řídil spíše rozumem než citem a že mu sonety, až na některé, nepřipadají nikterak strhující. Myšlenku, že by dílo bylo srovnatelné s Dantovou Božskou komédií (což bylo Kollárovou intencí – V. Š.), pokládá za nesmyslnou a poslední zpěvy Slávy dcery jsou pro Denise ubohou a plochou kompilací, kde se trestuhodně mísí archeologické vzpomínky se snahami o tvůrčí výboje té nejhorší kvality.²⁹

Václav Černý, který panslavismus poněkud pohrdavě, leč přesně, označil za „český výrobek z německého materiálu“³⁰ napsal: „*Tyto krajiny na Sále byly kdysi slovanské, mluví o tom archeologie, historie a jména místopisná. Kollárovi zasněně těkajícímu po širém okolí až po Weimar o tom mluví dokonce i vzezření obyvatel: „zrak mu*

lže Slovana, sluch hlavy bolně kazí“. *Groteskní komika a historická nostalgie nejromantičtější observance spojují se pro citové engagement jež Kollára promění ve velkého básníka: německá dívka, kterou si zamiluje, Friederika Schmidtová, dcera pastora z blízké Lobedy promění se mu ve Slovanu, /.../ Nebyla-li jí, zasloužila si asi být jí. A co nezmůže láska? Ale il y a plus, nikde nevyhmátneš esenciální romantismus původního slavismu patrněji než zde. Němkyňka, jež do svých čtyřiceti let váhala následovat svého ctitele do jeho cizokrajného působiště, měla se stát v jeho mytické koncepci pravzorcem slovanské ženy, ochranným géniem Slovanů, dcerou bohyně Slávy, kterou Bůh poslal na svět, aby nahradil Slovanům všechna dějinná příkoří, jež kdy vytrpěli/.../ tato Slávy dcera je první biblí panslavismu/.../ od vydání k vydání píseň milostné touhy slábne a banální a didaxe vzrůstá/.../poslední verze není leč veršovanou slovanskou archeologií, historií, justicií a profecií/.../ Kollár neváhá po Dantovi navštívit nebe a peklo/.../ Pokud Slávy dcera formuluje panslavismus, je jen rozváděním Herderových názorů o Slovanech. S ní ostatně v Kollárovi zemřel básník!* ³¹ E. Denis³² a V. Černý³³ shodně poukázali na kvalitativní regres Slávy dcery v rozšířených edicích.

Názory obou na Kollárovu knihu jsou cum grano salis identické. Zatímco se však Denis, u něhož bychom to jako u historika a slavisty nepříliš čekali, snažil o estetický rozbor, romanista a literární komparatista V. Černý, jenž měl možnost poznat, co v praxi znamená přerůstání panslavismu v panslavismus ruský³⁴ více zařadil dílo do historických souvislostí. Snad právě proto a jistě i ve snaze omluvit Kollára dochází k překvapivému závěru, že „*kollárovský panslavismus je pokusem integrovat slavismus do kultury okcidentální, že zodpovídá otázky, které okcident položil a jen je.*“³⁵.

Denisovy aktivity, jeho nazírání české otázky, stejně jako i jeho „pročeská“ koncepce českých dějin úzce souvisejí s úrovní česko-francouzských vztahů ve sledovaném období. Zájem Francie o aktivní zahraniční styky s představiteli slovanských, ale i jiných „neněmeckých“ národů uvnitř Rakouska-Uherska vrůstá spolu s emancipačními tendencemi v monarchii³⁶. Pronikavých kvalitivních změn doznává již v šedesátých a sedmdesátých létech devatenáctého století.³⁷ Značný obrat znamenalo prohlášení českých poslanců z období francouzsko-pruské války, následující po obdobně zaměřeném Riegrovu memorandu císaři Napoleonovi a deklarujícím obdobné zájmy obou zemí, zejména ve vztahu k Německu³⁸ Francouzská diplomacie sice respektovala Rakousko-Uhersko jako suverenní, homogenní stát³⁹ a k přímým kontaktům na nejvyšší úrovni docházelo až po vzniku samostatného Československa.⁴⁰ Na druhé straně však, potají, sledujíc své politické a ekonomické zájmy, využívala „otevřeného frankofilství“ rakouských Slovanů, jež by mohlo hrát určitou roli v případě válečného konfliktu s Německem.⁴¹ „*Měly se oživit sympatie rakousko-uherských národů slovanských a Rumunů k francouzské kultuře a Francii vůbec, a tím měl být zeslaben v Rakousko-Uherské monarchii vliv trojspolkové politiky.*“⁴²

Významným impulsem k rozvoji česko-francouzských vztahů bylo založení české pobočky Alliance française dne 23. května 1866, mezi jejímiž členy nalezneme

snad všechny představitele českého politického a kulturního života – staročechy Riegra, Mattuše, Šuberta, Tonnera, Gablera aj., z mladočechů J. Grégra, Podlipného, Adámka, literáty, herce, zpěváky, takřka všechny profesory české univerzity včetně Masaryka, průmyslníky i obchodníky, pražské i mimopražské.⁴³ M. Lenderová hovoří o blahodárném vlivu, jaký měla na vytváření pocitu francouzsko-českého francouzská literatura, divadlo a výtvarné umění.⁴⁴ „*Francouzská literatura začala ovlivňovat české písemnictví v šedesátých letech minulého století. Francouzskou tvorbu propagují již májovci. Na ženské skupiny měla velký vliv G. Sandová. Lumírovci, díky úzkým kontaktům z francouzskými parnasisty, obzor české literatury zřetelně rozšiřují, doplňují ji o řadu nových básnických útvarů a seznamují českého čtenáře s díly francouzských symbolistů a prokletých básníků/.../francouzská dramata i komedie dobývaly česká jeviště od poloviny minulého století, kdy uvádění těchto her mělo silný politický aspekt. Z Paříže posílal divadelní novinky především F. L. Rieger, překládali J. J. Kollár a V. Gabler.*“⁴⁵ Navzdory Čechům nepříznivé situaci v oblasti autorských práv – francouzské hry směly být uvedeny na českých scénách jen prostřednictvím nakladatelství Bloch's Erben v Berlíně⁴⁶ – se hrála rovněž současná tvorba, a to navzdory překážkám, kladených cenzurou.⁴⁷ Podstatný byl i vliv francouzského výtvarného umění. „*Být uznán Paříží znamenalo pro českého malíře či sochaře vysvědčení úplné emancipace od umění německého, doklad, že se dokáže oprostít od nacionálních a provincionálních sporů. Ceny získané na některém z pařížských salónů či jiné francouzské vyznamenání bylo ceněno nepoměrně víc, než uznání na výstavách německých.*“⁴⁸

Počátkem první vlny českého frankofilství byla šedesátá a sedmdesátá léta, tedy období krátce před Denisovým příjezdem do Prahy. Tehdy vznikala frankofilská sdružení, frankofilské kroužky, jako Société française, Réunion française a Soirées du Dimanche v Praze.⁴⁹ M. Lenderová poukázala dokonce na vznik Francouzského kroužku v nevelkém Kolíně.⁵⁰ „*K novému vzepětí českého frankofilství došlo kolem poloviny 80. let, kdy již nemohl být pochyb, že Češi jsou moderním národem s úplnou sociální strukturou.*“⁵¹

Lze souhlasit s názorem, že pro zrod frankofilství mohou hrát /.../ roli „*důvody nepolitické, kdy modelem je francouzský jazyk, kultura či životní styl, zkrátka »Civilisation«*“.⁵² Na druhé straně však frankofilství – a to ještě dlouho po roce 1918 – od šedesátých let minulého století souvisí s potřebou vymezení se vůči německé kultuře, příklon k Francii zde substituuje panslavistický příklon k Rusku.

Docházelo-li k stykům mezi našimi divadelníky, výtvarníky a literáty s jejich francouzskými protějšky, je třeba si uvědomit, že naše umění druhé poloviny devatenáctého století mělo – mimo jiné – výrazně emancipační, tedy svého druhu politický podtext. Je obecně známým faktem, že se představitelé kulturního života stýkali s představiteli života politického (např. v Alliance française), přispívali do stejných novin a časopisů (markantní např. u Národních listů. Kde existují styky, existují i vlivy. Apolitické nejsou kontakty Fr. Riegra a Fr. Palackého s oficiálními představiteli fran-

couzského státu, Nerudova prezentace slovanské emigrace v Paříži, apolitický není ani fakt, že v roce 1876 byl „pařížský Slovan“ J. Čermák, první český malíř, jenž se v Paříži usadil natrvalo, za jeden ze svých obrazů – s protigermánskou tematikou pochopitelně, jednalo se o plátno „Husité před Naumburkem“ – poctěn řádem čestné legie.⁵³

M. Lenderová uvádí, „že by-li L. Leger ještě klasickým slavjanofilem nezasahujícím do praktické politiky, u Denise, který měl nesporně největší zásluhu na propagaci českých věcí ve Francii již převažuje český, posléze československý, politicky zabarvený zájem.“⁵⁴

Jsou známé přátelské vztahy mezi E. Denisem a politiky T. G. Masarykem a E. Benešem. Známa je i Denisova protirakouská činnost za 1. světové války (Denis na žádost T. G. Masaryka redigoval oficiální tiskový orgán České národní rady v Paříži La Nation Tchèque). Méně se ví o jeho spřízněnosti s G. Blachonem, šéfredaktorem⁵⁵ časopisů L'Autriche slave et roumaine a l'Europe, z nichž přinejmenším první byl subvencován francouzským Ministerstvem zahraničních věcí⁵⁶ a jejichž intencí bylo protiněmecké a protimaďarské působení. Nelze se ovšem divit, že právě takové zaměření Blachonem řízených časopisů Denisovi vyhovovalo, což vyplývá i z jeho Blachonovi určené korespondence.⁵⁷

Historicky nejstarším, a zároveň prvním tématem, kterým se Denis zabýval byl J. Hus a husitské války. Šlo o látku, která byla v českých zemích v devatenáctém století – a zejména v jeho druhé polovině – hojně zpracovávána nejen u historiků, ale též ve sféře literatury, dramatu a výtvarného umění.

Zároveň jí však nebylo dopřáno přízně ze strany vládnoucího establischementu a církve, její ztvárnění podléhalo cenzuře. J. Kořalka upozorňuje na dopis ze 16. července 1844, v kterém si Fr. Palacký stěžuje německému historikovi G. H. Petzovi: „*Moje dějiny Čech za krále Václava (1378–1419) jsou v tisku. Od té doby, co zabývám se Husem a husity, zasahuje mi do toho cenzura tak nemilosrdně, že se jí to samotné zdá přehnané. Je to totiž teologický cenzor, který řádí tak zle, že to prý obyčejná cenzura považuje za příliš kruté, avšak státní kancelář dala za pravdu cenzorovi. Přitom první sešit dějin Čech III/1, který se ještě netýkal prehistorie husitství došel od vídeňské cenzury roku 1843 bez připomínek.*“⁵⁸

Husitská tematika nebyla v devatenáctém století kladně přijímána ani ve Francii, kde ovšem husitství na rozdíl od českých zemí nestálo v popředí zájmu a moc se o něm nevědělo. M. Lenderová připomíná, že se roku 1804 v Paříži hrál kus A. V. Duvala Husité (Les Hussites), v němž byli divočí válečníci bez uvedení domovské příslušnosti zkultivováni dětským poselstvem z obleženého města.⁵⁹ V. Havlíček upozornil, že Denis „*Tři léta po návratu z Čech vydal své první dílo o českých dějinách, a sice „Hus a válka husitská“.* Dílem tím ucházel se o doktorát na pařížské fakultě o doktorát věd. Bylo to pole pro tehdejší učence nezpracované a způsobil svým dílem podiv.“⁶⁰ J. Vančura konstatoval, že pokračovatel Palackého, Denis, si stěžuje v listě

datovaném 30. března 1877, že „*fakulta ho přinutila* (z díla Hus a husitská válka Huss et la guerre des hussites – V. Š) *vypustit mnoho stránek a ovšem takových, které pokládal za nejzajímavější a že konec je takto zcela zkrácen podle nařízení*“. Dále Denis uvedl, že jeho cílem bylo seznámit čtenáře s velkými skutky této revoluce, o níž nepřestával věřit, že byla jednou z největších, jež pohnuly lidstvem.⁶¹ Při obhajobě práce byly Denisovi vytýkány i takové maličkosti, jako že kniha nemá dedikaci. Denis se bránil, „*že ji věnoval Čechům, že však tato dedikace byla škrtnuta univerzitní cenzurou*. „Hus a husitská válka“⁶² (Huss et la guerre des hussites) je dílo zpracované – po vzoru Palackého, jenž Denisovi pomáhal – na základě značného množství pramenů, z nichž část je uvedena na jeho počátku a většina, snad z prostorových důvodů, v poznámkovém aparátu uvnitř knihy. I na základě znalosti bohatého pramenného materiálu však lze dospět k jiným závěrům, vyjádřit sympatie nebo antipatie. Pojetí husitství u J. Pekaře, o němž J. Herben napsal: „*Než vrátím se k té Pekařově slavné objektivitě a k té vědě, jejímž úkolem je poznat skutečnost v pravdě její, nic víc, k té vědě, které je Přemysl II. jako Hus. Nad Husovou smrtí lidé ronili slzy. Nemám na to sice citátů a fakt tedy není jistěn. Než objektivní věda snad přece jen ten fakt připustí a snad nějaký ten doklad i existuje o němž nyní nevím. Co dál? Prof. Pekař, když ten pláč zjistí, určí statisticky počet plačících a neplačících...*“⁶⁴ je jiné, než koncepce výkladu téhož například u Z. Nejedlého nebo M. Ransdorfa.

E. Denis – jak vyplývá mimo jiné z již citovaného dopisu S. Pinkasovi ze dne 30. března 1877 – při vši vědecké snaze po objektivitě vykazuje vůči Husovi a husitství jednoznačný příklon. V historickém spise „en question“ to lze dokumentovat na jeho polemice s katolickou literaturou, vztaženou k tématu,⁶⁵ poukazy na úpadek papežství⁶⁶ a na zdůrazňování Husových kvalit v průběhu téměř celého díla. Denisův výklad husitství nabývá expresivnějšího tónu v La Nation Tchèque. Ostatně z pochopitelných důvodů, když si uvědomíme, jakou hrál ve své době zmíněný časopis roli. Ve stati Den 6. července 1415 E. Denis píše: „*Den 6. července 1415 znamená rozhodné datum v dějinách národa českého a všeho národa slovanského/.../ubohý mistr university pražské Jan z Husince (Jan Hus), jenž odmítl odpřisáhnout bludy, z nichž byl obžalován, a svůj rozum sklonit před pyšnými rozkazy biskupů a kardinálů jest upálen a jeho popel vhozen do Rýna/.../ Smrt Husova válkami, jež vyvolává a důsledky, jež má v zápětí, značí takto opravdu konec středověku a jitřenku doby moderní. Po stoletích němé a slepé poslušnosti následují století zkoumání/.../. Jest věčnou slávou Čech, že daly znamení k tomuto odboji proti tradicím středověku, že hájily a vynutily uznání práva osobnosti lidské, že zahájily – a vítězně obhájily – boj proti zásadám slepé autority a násilí.*“⁶⁷

Denisova koncepce husitství jako revolučního fenoménu, vedoucího ke změně společenské formace implikuje, podobně jako Denisova antitetičnost, dojem, že Denis do určité míry předjímal a ovlivňoval koncept husitství u Z. Nejedlého, který Denisovi zasvětil monografii.⁶⁸ Na pokraji snahy pokusu o stručnou analýzu Denisových názorů na husitskou problematiku stojí fakt, že zde Denis při rozboru „kořenů“

českého náboženství uznal existenci Velké Moravy,⁶⁹ o níž někteří vědci, stejně jako politikové ještě o mnoho let později pochybovali.⁷⁰

V protikatolickém, proreformním a „česky nacionálním“ duchu vyzněla i další Denisova práce Konec samostatnosti české (Fin de l'Indépendance bohême)⁷¹, jež vznikla na základě „přípravných děl“ Počátky jednoty českých bratří (1885), Jiří z Poděbrad a Čechy za druhé polovice XV. století (obojí roku 1877).⁷²

K dalšímu, „různě interpretovanému“, období našich dějin, době pobělohorské se E. Denis vyjádřil: „*Během století, které následovalo po vestfálském míru triumfovalo státní náboženství, které nejen pronásledovalo vše, co se lišilo od jeho ideologie, ale které vše odlišné dokázalo rovněž ničit, pohlcujíc celý duchovní život.*“⁷³ *V Čechách není literatura/.../neexistuje zde národní jazyk/.../ chybějí zde všechny prvky duchovní aktivity a pod dohledem mizerného kléru, který má všechny prostředky, aby prosadil svoji autoritu, se každý sklání k zemi.* O témže historickém úseku například Podiven, který, alespoň podle vřazení kapitoly „Baroko“ do svého díla, pokládá pobělohorskou dobu za počátek novodobých českých dějin, uvádí: „*Přesto nachází (barokní inspirace – V. Š.) v české senzibilitě výtvarné, muzikální a básnické neobyčejně živnou půdu, v níž se ujme, zakoření a vydá skvělé plody. Tehdejší malířství, hudba, poezie (v českém jazyce), architektura sakrální i profánní, městská i venkovská, lidová tvořivost, ano, i krajina, to vše nás přesvědčuje, že z jistého významového hlediska „barokní“ rovná se české. Zdá se, že právě v oné době nastala proměna českého (méně již moravského) hudebního citění, což samo o sobě napovídá, že jsme přijali barokní podněty do hloubi duše. Česká a moravská krajina nabyla tehdy své rázovité osobitosti, kterou zruší až mnohem později výstavba socialismu.*“⁷⁵ K Denisově interpretaci jsou kontradiktorní i další názory, za všechny jejich nositele připomínám alespoň J. Pekaře a Z. Kalistu.

Hodnocení dalších období v Čechách po Bílé hoře (La Bohême depuis La Montagne Blanche), zejména v jejím druhém svazku pokračujícím až do doby Koerbrova ministerstva je již – přes veškeré pročeské sympatie – více méně „kriticky nestranné“. S protiněmeckými, protimaďarskými a protihabsburskými expresivně laděnými postoji se ovšem lze u E. Denise setkat i nadále, po vydání závěrečného svazku jeho historického triptychu, v již citovaných publikacích – La Nation Tchèque, Vzkříšení Čech a Ústav pro studium slovanstva.

Význam E. Denise jako historika a slavisty je u nás v posledních letech opomíjen. Stejně tak se v současnosti příliš nepíše o jeho nemalých zásluhách na vzniku samostatného Československa. Jak vyplývá z „retroúdajů“ Střediska literárněvědných informací ÚČL AV ČR byla Denisovi v Čechách věnována mnohem větší pozornost za jeho života. S Denisovými názory se měl čtenář možnost seznámit v nejvýznamnějších českých časopisech a novinách, ať už šlo o Českou revue, Český lid, Květy, Lumír, Národní listy, Právo lidu, Pražskou lidovou revue, Zvon či jiná periodika. S Denisovou historickou koncepcí se snažili vypořádat a reflektovat ji mezi jinými B. Baxa, V. Dyk, J. Goll, J. Herben, J. V. Kabeš, A. Novák, J. V. Prášek, A. Pražák, O.

Theer a Z. Zíbrt. J. Herben si dokonce stěžoval, že „*Český tisk cituje bud' staré názory Palackého nebo nové Denisovy a mezi nimi jsou pojítkem citáty z Masaryka.*“⁷⁶

V této práci „glosovité povahy“ nešlo o to rozebrat komplexně problematiku „české otázky“ u E. Denise. To by bylo předmětem monografie. Snahou zde bylo, v době, která se k tomu jeví zvláště příhodná, poukázat na „Denisově materiálu“ na fakt, že dějiny se mohou na základě znalosti téhož vykládat různě a taky se to tak dělo a děje ať již je to způsobeno odlišnostmi ve vědeckém přístupu či různým, převládajícím ideologickým kontextem. Na plzeňském sympoziu Český lev a rakouský orel v 19. století pořádaném ve dnech 10 až 12. března 1994 si J. Loužil položil otázku: „*Nakolik bylo české myšlení rakouské?*“⁷⁷ a v rámci „myšlení filozofického“ na ni odpovídá, že ano, že „*se pohybovalo plně v rámci myšlení rakouského*“.⁷⁸ Do jaké míry bylo tedy české myšlení opravdu české? Kde vznikly emancipační tendence, jejímiž mluvčími byli čelní představitelé české inteligence? Byly snad jen výrazem toho, že devatenácté století „národním egoismům“ přálo?

Na tyto otázky lze těžko najít jednoznačnou odpověď. Snaha o „vymezení se“, hledání vlastní identity, jejímž byl Francouz E. Denis za Čechy a Slováky „mluvčím“, však prosvítá našimi dějinami až do současnosti.

E. Denis se nezabýval jenom Čechy, zajímala ho též problematika jihoslovan-ských národů, zejména Srbska, psal o Slovensku, Rusku, do Rambaudových Dějin zpracoval kapitoly o východní Evropě, Slovanéch, Litevcích a Uhrech. V centru jeho pozornosti stály též dějiny Německa. Toto vše by však již muselo být předmětem jiné práce.

POZNÁMKY:

1. Srov. Klíma, L.: Svět jako vědomí a nic. Praha 1901, s. 11–12, dále Klíma, L.: Traktáty a diktáty. Praha 1948, s. 62–63. O Klímově textu, hovořím o „*české touze po vznešenosti a schopnosti sebeobětování se pro ideu*“ též Havelka, M.: Spor o smysl českých dějin 1895. In: Spor o smysl českých dějin 1895–1938. Praha 1995. s. 7 a Křest'an, J.: Pojetí české otázky v díle Zdeňka Nejedlého. [Kandidátská dizertace]. Praha 1992. Filosofický ústav ČSAV, s. 111. Pro uchopení pojmu „česká otázka“ je z nověji vydané literatury podstatný již citovaný výbor Spor o smysl českých dějin, editovaný M. Havelkou – Havelka, M.: Spor o smysl českých dějin 1895–1938. Praha 1995 a jeho komentář z pera B. Doležala – Doležal, B.: Poznámky ke sporu o smysl českých dějin. Střední Evropa 62, 1996, s. 199.
2. C.d. s. 7–9. a s. 110–131.
3. C.d. s. 9.
4. Srov. tamtéž.

5. Tamtéž s. 7. O specifičnosti potřeby české národní sebeidentifikace též Pekař, J.: „*U historiosofů naší doby, u nichž pokud vím (na rozdíl od německé filosofie z doby před stoletím), nenajdeme již nikde představy, že by jednotliví národové byli nositeli určitých idejí, tvořících smysl jejich dějin/.../ nikdy také nesetkal jsem se s prací nadepsanou smysl dějin francouzských, polských, maďarských, německých*“ – Pekař, J.: Smysl českých dějin. (O nový názor na české dějiny). In: Havelka, M.: Spor o smysl českých dějin 1895–1938. Praha 1995, s. 501.
6. Macura, V.: Znamení zrodu. Praha 1983, s. 50–53.
7. „*Vlastenčení, hejslovanění bývalo často a i bývá prázdno vyšších idejí, ale do dnes by se nemluvilo o svéráznosti, českosti české kultury, dnes nebylo by naděje, že český národ svou hřivnou znovu přispěje kultuře všelidské, kdyby nebylo bývalo té malé, malicherné, jednostranné, a přec tak namáhavé, sebezapíravé práce.*“ – Kaizl, J.: České myšlenky. In: Havelka, M.: Spor o smysl českých dějin 1895–1938. Praha 1995, s. 63.
8. Beneš, Z.: Jsou naše dějiny naše nebo rakouské. In.: Český lev a rakouský orel v 19. století. Praha 1996, s. 105.
9. Urban, O.: Historické proměny státu rakouského. Tamtéž, s. 15.
10. Kletečka, T.: Rakouské sebevědomí. Tamtéž, s. 30.
11. Hroch, M.: Jazykový program národních hnutí v Evropě: Jeho skladba a sociální předpoklady. Český časopis historický (dále jen ČČH) 3, 1995, s. 395.
12. Tamtéž, s. 415.
13. Macura, V.: c.d. s. 41.
14. V této souvislosti srov. též novodobou práci – CONTE, F.: Gli Slavi. La civiltà dell'Europa centrale e orientale. 2. ed. Torino 1991, s. 59–61.
15. Srov. c.d.
16. Srov. tamtéž, s. 50–53.
17. Německá civilizace a slovanský východ. Slovan říjen, listopad, prosinec – nečíslováno, 1850, s. 1761. Nepodepsáno.
18. Srov. Švorc, P.: Ernest Denis. Historický obzor 3, 1992, s. 24.
19. „*Věcně se má věc takto: Denis nenapsal apoteózu na jednotu bratrskou, tím méně apoteózu jednostrannou. Denis je nejpřísnějším soudcem jednoty, vytýká jí mnohé nedostatky, přičítá jí dokonce vinu za část zkázy, která přikvačila na český národ porážkou bělohorskou. Denis ostatně odsuzuje mezi jiným politiku českého bratra Žerotína, právě asi tak, že bývá někdy v politice příkazem, aby moudrý šel s nemoudrými. Pan dr. Novák je pro mne dobrým svědkem, jak inteligence česká cítí teď ovzduší české historie. Doktor Novák ví mnoho věcí, ale ze všeho jen trochu a povrchně, on spíše větrí, než aby znal. A tak také vyvěřil, že naši*

- historikové jsou vědecky exaktní a studení, kdežto na Denise se hledí jako na nadšeného, uneseného, opojeného diletanty, z čehož odhadl po čichu, že Denis také o jednotě bratrské psal jednostranné apoteózy. Jistě Denise buď nečetl, nebo při svém hysterickém mnohopsavectví už zapomněl, jak to vlastně bylo.*“ – Herben, J.: Masarykova sekta a Gollova škola. In: Havelka, M.: Spor o smysl českých dějin 1895–1938. Praha 1995, s. 223.
20. Denis, A.: Ústav pro studium slovanstva. Praha 1921, s. 17.
 21. Tamtéž, s. 14.
 22. Srov. Macura, V.: Šťastný věk. Symboly, emblémy a mýty 1948–1989. Praha 1992, s. 58–64.
 23. Švorc, P.: c.d., s. 25.
 24. Srov. Vančura, J.: Arnošt Denis. Praha 1923, s. 49.
 25. Denis, E.: L’Avenir de la France et de la Russie. Pozůstalost G. Blachona – korespondence, inv. č. 11. – Jak vyplývá z dopisů datovaných 22. dubna 1891 a 8. ledna 1892, určených šéfredaktorovi l’Europe G. Blachonovi a uložených tamtéž, přednáška vyšla ve sborníku La France à Moscou editované L. Plarrem. Jde ovšem o verzi odlišnou od prvopisu uloženého ve Státním ústředním archivu. V tištěné podobě byla přednáška recenzována J. V. Kabešem v Národních listech č. 44 z 13. února 1892.
 26. Tamtéž, fol. 2.
 27. V orig.: „*Pendant son séjour à Iéna , Kollar s’était amouraché de la fille d’un pasteur, pas très jolie, le coup trop long, les traits trop marqués, avec de petits yeux enfoncés sous d’épais sourcils, médiocrement instruite, sans aucune élévation d’âme ni d’esprit.*“ – přeložil V. Š. – Denis, E.: La Bohême depuis la Montagne Blanche. Paris 1903. 2. sv, s. 146.
 28. V orig.: „*Nous nous demandons s’il avait vraiment suffi à Kollar que le père de Frédérique fut curieux de l’archéologie et possédât peut – être dans sa bibliothèque une vieille grammaire vende pour voir sérieusement une Beatrice slave dans une petite oie germanique.*“ – přeložil V. Š. – Tamtéž, s. 147. K vztahu J. Kollára a Danta též Kovář, E.: Podoby některých básní Kollárových s Petrarkou a Dantem. Listy filologické 11, 1884, s. 39–47 a BLOKŠA, J.: Jan Kollár a Dante Alighieri. Vlast 9, 1893, s. 563–570, s. 647–658.
 29. Denis, E.: c.d.
 30. Černý, V.: Vývoj a zločiny panslavismu. Praha 1995, s. 6.
 31. Tamtéž, s. 13–15.
 32. E. Denis v souvislosti s vydáním Slávy dcery z roku 1852 uvedl: „la pensée de Kollar est trop souvent obscure et flottant, ses sentiments sont monotones et ses

haines larmoyantes, le plan est purement extérieur, la langue s'embarasse de néologismes médiocrement heureux et de germanismes qui sont de véritables incorrections. Les lecteurs d'aujourd'hui sentent d'autant plus vivement ces défauts, qu'ils sont grandi sous l'influence d'une esthétique absolument opposée à celle de l'école romantique et qu'ils ont été exaspérés par les bandes d'arrière saison qui ont fort usé la corde patriotique que leur mélodie n'est plus qu'une de couacs.“ – c.d. s. 147–148.

33. C.d., s. 14.

34. Tamtéž, B. Ferencuhová na kolokviu Češi, Slováci a Francouzi v první polovině 19. století, konaném ve dnech 8. a 9. listopadu 1996 ve vile Lanna v Praze, ve svém referátu Katedra slovanské řeči a literatury na Collège de France a její percepce na Slovensku (1840–1847) předneseném 8. listopadu ovšem rozlišila, podobně, jak to učinil již dříve C. Robert, panslavismus „mírumilovný“, vedený spíše požadavky na literární konfederaci – Kollárův a panslavismus výbojný. Autor této studie si je též vědom určitého nebezpečí užívání poněkud vágního termínu panslavismus a možnosti jeho zaměňování s pojmy jako slavismus, nebo i slavjanofilství. Rovněž ví, že byl v různých zemích užíván různě, a že třeba v Rusku či v Srbsku je jeho význam odlišný od našeho či francouzského výkladu.

35. Tamtéž, s. 17

36. Srov. Horská, P.: Praha – Paříž. K zahraničně politické orientaci městské rady na přelomu devatenáctého a dvacátého století. In.: Pražský sborník historický 20, Praha 1987, s. 97–98.

37. Srov. BIRKE, E.: Frankreich und Ostmitteleuropa im 19. Jahrhundert. Beiträge zur Politik und Geistesgeschichte. Köln-Graz 1960. Již předtím však bylo možné hovořit o určité úrovni česko-francouzských vztahů, byť ve Francii převažovala orientace na Polsko a Rusko. Francouzský zájem o Čechy lze vyzorovat např. u H. Despreze, C. Roberta a S. R. Taillandiera.

38. Srov. Kazbunda, K.: Deux memorandums de Rieger. Le monde slave 3, 1925, s. 102–141 a tamtéž, č. 9, s. 357–397. Srov. též Opočenský, J.: La Protestation des Députés Tchèques de la Diète contre l'annexion de l'Alsace et de la Lorraine. Le monde slave, novembre 1930.

39. Srov. Horská, P.: c.d., s. 105.

40. Srov. Horská, P.: Podíl české politiky z přelomu 19. a 20. století na vztazích rakousko-francouzských. Československý časopis historický 17, 1969, s. 760.

41. Tamtéž, s. 761.

42. Srov. Opočenský, J.: Francie a rakouští Slované v letech devadesátých. Praha 1932, s. 3.

43. Srov. Lenderová, M.: České frankofilství jako sociokulturní fenomén. ČČH 1, 1996, s. 66.
44. Tamtéž, s. 68 – 69. K témuž období rozvoje česko-francouzských vztahů srov. Horská, P.: Spolupráce českých a francouzských nacionalistů na přelomu 19. a 20. století. In: Ferenčuhová, B.: Francúzsko a stredná Európa (1867–1914). La France et l'Europe centrale (1867–1914). Bratislava 1995, s. 37–54.
45. Tamtéž, s. 68
46. Srov. Literární archiv Památníku národního písemnictví. Hanuš Jelínek, osobní pozůstalost, sg. 1 – G/85, kart. 3.
47. Srov. c.d. – Cenzura, která kladla překážky francouzskému divadlu (ale i literatuře), ať už v oblasti politické či třeba mravní, dosáhla svého vrcholu – z pochopitelných důvodů – za 1. světové války, kdy byly její zásahy až komické. Vyplývá to například z interpelace poslanců Fr. Staňka a Z. Tobolky: *„Bylo zakázáno, resp. nesmyslnými škrty znemožněno provozovati Mussetovu klasickou hru On ne budine pas avec l'amour, ač v té věci není slůvka a scény jež by sebe méně se dotýkala současných poměrův, ať veřejné bezpečnosti či mravnosti/.../ V německé veselohře „Naučný slovník“/.../ muselo se škrtnout kde jaké slůvko francouzské/.../ Městskému divadlu na Král. Vinohradech povoleno 21. dubna Policejním ředitelstvím v Praze provozovati operetu „Michelovic dcerušky“/.../. Ale jaké musily býti provedeny změny v textě, svědčící o naprosté neinteligenci cenzorově. Muselo se vyškrtnout, že hra děje se v Paříži. Francouzská vlastní jména se musila pozměniti: Michu v Micha, Bagnolet v Baloun, Blanche – Marie v Blanka, Pí Rousselinová v Rubensová, Claire v Klára atd./.../ Věta „Dnes jsme dorazili do Paříže“ musila se změniti na „Dnes jsme dorazili do rezidence“.* – Tobolka, Z. V.: Chování se vládnoucích kruhů za války. Dotaz poslanců Františka Staňka, Dr. Zdeňka Tobolky a jeho soudruhů na Jeho Excelenci pana ministerského předsedu v příčině chování se vládních kruhů k českému národu za doby válečné. Praha 1918, s. 95–99.
48. Lenderová, M.: c.d., s. 69.
49. Srov. Černý, V.: V zúženém prostoru. Publicistika z let 1957–1981. Praha 1994, s. 35–36.
50. Lenderová, M.: c.d., s. 73.
51. Tamtéž.
52. Tamtéž, s. 67.
53. Srov. Forbelský, J.: Europe Centrale. Střední Evropa 33, 1993, s. 118.
54. C.d., s. 80. O rozdílném vztahu mezi L. Legerem a E. Denisem k Čechám též Marès, A.: Louis Leger et Ernest Denis. Profil de deux bohémisants français au 19e siècle. In: Ferenčuhová, B.: Francúzsko a stredná Európa. (1867–1914). La

France et l'Europe centrale (1867–1914). Bratislava 1995, s. 63–82. Srov. též Ferenčuhová, B.: Národnostná otázka v Rakúsku-Uhersku na prelome 19. a 20 storočia očami generála Louise Eisenmanna. Tamtéž, s. 95.

55. Pozůstalost G. Blachona – korespondence, inv. č. 1, 11, 24 aj.
56. Tamtéž.
57. V dopise odeslaném z Bordeaux 29. listopadu 1890 píše Denis Blachonovi: *Monsieur, je viens de lire votre article si bienveillant que vous avez bien voulu me consacrer, je vous remercie sincèrement, sans me dissimuler que je ne mérite pas malheureusement tous les éloges que vous m'avez accordés. Dans tous les cas, aucune marque de sympathie ne pouvait m'être plus précieuse que celle du vaillant journal, qui tient tête à toute la presse germanophile.* “Na druhé straně ovšem Denis Blachonovi vytýká formu článků v l'Europe a vyjadřuje své pochybnosti o tom, zda čte zmíněný časopis ve Francii více než dvacet lidí.
58. Kořalka, J.: František Palacký a rakouský stát: ideál a realita. In: Český lev a rakouský orel v 19. století, Praha 1996, s. 27 – autor odkazuje na materiál uložený in: Bundesarchiv, Abteilung Merseberg, Rep. 92. Nachlaß Georg Heinrich Petz, L 293, Bl. 8.
59. Lenderová, M.: c.d., s. 69.
60. Havlíček, V.: Arnošt Denis, jeho život a dílo. In: Denis, A.: Vzkříšení Čech. Praha 1919, s. 15.
61. Srov. Vančura, J.: c.d., s. 49.
62. Tamtéž, s.55.
63. Denis, E.: Huss et la guerre des hussites. Paris 1930.
64. Herben, J.: c.d., s. 210.
65. C.d., s. 1–3.
66. Např., *Depuis trois ans, Huss tenait en échec la puissance pontificale, un simple prédicateur résistait à l'Europe entière, d'un côté le monde, de l'autre une conscience pieuse, et le monde semblait devoir être vaincu. Rien ne met mieux en lumière la décadence de la paupeté.* – Tamtéž, s. 131.
67. Denis, A.: Články a úvahy z La Nation Tchèque. Praha – datum nevedeno, asi 1919, s. 41–42. K Denisovým názorům jsou zcela kontradiktorní pozdější vyjádření J. Pekaře z dvacátých let 20. století. Pro J. Pekaře je husitství ničivé, fanatické hnutí, jež zničilo rozkvet Čech a znamenalo jen nesmírné škody. – Srov. Ransdorf, M.: Zdeněk Nejedlý. Praha 1988, s. 68.

68. Nejedlý, Z.: Ernest Denis. Praha 1921. U Z. Nejedlého mám v souvislosti s husitstvím na mysli práce: Nejedlý, Z.: Mistr Jan Hus a jeho pravda. Praha 1919 a Nejedlý, Z.: Mistr Jan Hus a jeho význam sociální. Praha 1925.
69. Srov. Denis, E.: Huss et la guerre des hussites. Paris 1930, s. 5.
70. F. Conte uvádí, že na mírové konferenci, svolané při příležitosti konce 1. světové války za účelem rekonstrukce Evropy, způsobilo velké překvapení, že čeští a moravští reprezentanti mluvili o Velké Moravě, existující již od 9. století – srov. Conte, F.: c.d., s. 429.
71. Denis, E.: Fin de l'Independece bohème. Paris 1890.
72. Srov. Havlíček, V.: c.d., s. 16.
73. V orig. „Pendant le siècle qui suit la paix de Westphalie, l'histoire morale de la Bohême se résume dans le triomphe d'une religion d'État, qui non seulement proscrit toutes les divergences mais qui les supprime en absorbant toute la vie spirituelle – přeložil V. Š. – Denis, E.: La Bohême depuis la Montagne Blanche. Paris 1903, sv. 1, s. 245.
74. V orig. „*En Bohême/.../ pas de littérature il n' y a plus même de langue nationale, tous les éléments d'activité manquent en même temps et sous la surveillance d' un clergé médiocre qui possède juste le degré de supériorité nécessaire pour maintenir son autorité, toutes les têtes s' inclinent vers le sol*“ – přeložil V. Š. – tamtéž, s. 246.
75. Podiven (= P. Pithart, P. Příhoda, M. Otáhal): Češi v dějinách moderní doby. Praha 1991, s. 16–17.
76. Herben, J.: c.d., s. 224.
77. Loužil, Z.: Nakolik bylo české myšlení rakouské. In: Český lev a rakouský orel v 19. století. Praha 1996, s. 77–84.
78. Tamtéž, s. 82.

ZUSAMMENFASSUNG

EINIGE BEMERKUNGEN ZUR „TSCHECHISCHEN FRAGE“ IN DER ERNEST DENIS – AUFFASSUNG

Šibrava Vladimír

Der Verfasser befasst sich in der vorliegenden Studie mit Darlegung der „tschechischen“ Frage im Werke des französischen Historikers und Slawisten Ernest Denis. Autor ist sich bewusst, dass der Begriff „die tschechische Frage“ an sich selbst einen komplizierten Problem bildet und dass dieser Termin sowohl aus dem synchronistischen als auch aus dem diachronischen Standpunkt verschieden interpretiert werden könnte. In der Einleitung weist er eher auf zugehörige Literatur oder nur auf ihre Autoren hin und nachfolgend neigt er zur historisch-sémiologischer Auffassung von V. Macura, die ihm am meisten annehmbar scheint. Trotzdem bemüht er sich, vor allem mit Hinsicht auf verschiedene einschlägige diese Problematik behandelnde Ansichten, eigene Konzeption gegenüber anderen entweder älteren oder neueren Meinungen zu bilden.

Ernest Denis Interesse für Böhmen hängt mit damaligen tschechisch-französischen Beziehungen zusammen. Der Autor versucht deshalb obwohl in der Kürze auch das Forscherinteresse dafür durch die in der letzten Zeit häufig erschienenen Dokumente zu belegen und die bisherigen daraus erfolgenden Erkenntnisse dem Leser vorzulegen. So wird auch der Interessenanstieg für die tschechische Problematik im 19. Jahrhundert erwähnt, wobei die zuerst rein wissenschaftliche Motivation, die z. B. bei L. Leger merkbar wird, sich allmählich in die echt politische ändert, was man unter anderem am Beispiel E. Denis betrachten kann. Der Verfasser unterscheidet deshalb auch zwischen der Denis'schen wissenschaftlichen und politischen Wirkung, wobei die zuletzt angeführte sich vor allem in der offiziellen Zeitung des Tschechischen Nationalrates in Paris „La Nation Tcheque“ widerspiegelt. Das gleiche tritt auch in den Beziehungen von Denis zu den tschechischen Politikern (T. G. Masaryk und E. Beneš) auf.

Im Zusammenhang mit der „tschechischen Frage“ wird hier besondere Aufmerksamkeit der Tatsache gewidmet, wie Ernest Denis das Hussitentum, das nationale Erwachen und die Zeit nach der Schlacht am Weissen Berge beurteilt. In diesen drei Vorfällen handelt es sich um geschichtliche Zeitabschnitte, die unsere Geschichtsforschung unterschiedlich interpretiert, was Autor auch betont und die Geschichtsauffassung von E. Denis in den Kontext mit anderen einzureihen versucht.

Diese Studie soll nur einige aktuelle Fragen eröffnen und keine unüberlegte Endschlüsse vorlegen.